

Turinys

Pratarmė / 7

Įvadas. *Stanislovas Stasiulis* / 8

1. Ypatingasis būrys ir masinės žudynės Paneriuose
Mantas Šikšnianas / 23
2. Masinių žudynių įrodymų naikinimas Paneriuose: Sonderkommando 1005A
Neringa Latvytė / 47
3. Fotografija Panerių bazėje nacių okupacijos metais: kiek? kodėl? kaip?
Šarūnė Sederevičiūtė / 71
4. Masinių žudynių vietos Paneriuose tyrimai / 89
- 4.1. Ypatingosios komisijos vykdyti palaikų ekshumavimo darbai 1944 m. rugpjūtį
Saulius Sarcevičius / 91
- 4.2. Degintojų duobės archeologiniai tyrimai
Vytautas Urbanavičius / 108
- 4.3. Nacių bazės teritorijoje vykdyti archeologiniai tyrinėjimai
Saulius Sarcevičius / 130
5. „Bazės“ bei gretimų teritorijų nedestrukciniai tyrimai (2015–2019) / 133
- 5.1. Užmojis bei metodai
Nikita Dobrotin, Dainius Michelevičius, Saulius Sarcevičius, Oksana Valionienė / 135
- 5.2. Nacių ir sovietų bazės ribų problematika bei reljefo pokyčiai po karo
Saulius Sarcevičius, Oksana Valionienė / 145
- 5.3. Masinių žudynių vietos rekonstrukcija / 167
- 5.3.1. Komunikacijų tinklas bazės teritorijoje – vartai, keliai, takai
Saulius Sarcevičius, Oksana Valionienė / 167
- 5.3.2. Žudymo duobės, grioviai, geomagnetinės anomalijos
Saulius Sarcevičius, Nikita Dobrotin, Dainius Michelevičius, Oksana Valionienė / 172
- 5.3.3. Degintojų komandos pabėgimo tunelio lokalizacija
Saulius Sarcevičius, Nikita Dobrotin, Dainius Michelevičius / 194
- 5.3.4. Radinių aptarimas
Saulius Sarcevičius / 202

Išvados

Saulius Sarcevičius, Stanislovas Stasiulis / 211

The Traces of Crimes Do Not Disappear. Mass Killings in the Paneriai Forest, 1941–1944
Summary / 215

Lentelės ir paveikslai / 218

Dokumentų priedai: pastabos apie publikuojamus šaltinius / 227

Dokumentų sąrašas. Dokumentų faksimilės ir kopijos / 230

Rodyklė / 333

Šaltiniai ir literatūra / 342

Panerių bazės teritorijos rekonstrukcijos plano komentarai
(Saulius Sarcevičius, Oksana Valionienė) / 348

Panerių bazės teritorijos rekonstrukcijos planas
(Nikita Dobrotin, Dainius Michelevičius, Oksana Valionienė) / 363

Pratarmė

Šioje knygoje skaitytojams siūlome apibendrintus, istoriškai ir šaltinotyriškai kontekstualizuotus 2015–2019 m. Paneriuose vykdytų tyrimų rezultatus. Keliais etapais, tarpdalykiškai ištyrus visą Panerių memorialo teritoriją, tapo įmanoma šią masinių žudynių vietą, Antrojo pasaulinio karo metais vadintą baze, pamatyti visiškai naujai, nustatyti jos kraštovaizdžio ir topografinius pokyčius. Šie tyrimai nebūtų įgyvendinti be Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus (toliau – Muziejus) ir Lietuvos istorijos instituto vadovybės palaikymo ir pritarimo.

Autoriai reiškia padėką Lietuvos kultūros tarybai už finansinę paramą, be kurios ši knyga nebūtų pasiekusi dienos šviesos. Rengiant knygą spaudai patarimais, pastabomis ar kitaip prisidėjo daugelis kolegų. Pirmiausia norėtume padėkoti recenzentams profesoriams Sauliui Sužiedėliui (Milersvilio universitetas) ir Violetai Davoliūtei (Vilniaus universitetas, Lietuvos istorijos institutas) už laiką, skirtą rankraščiu skaityti ir komentarams bei pastaboms pateikti. Patarimų ir pasiūlymų dėl įvykių kontekstualizacijos ir šaltinių kritikos bei interpretacijos nepagailėjo ir knygos mokslinis redaktorius. Už pagalbą atrenkant ikonografinę medžiagą padėka priklauso Muziejaus Rinkinių apskaitos, tyrinėjimo ir apsaugos skyriaus vedėjai Ilonai Murauskaitei ir fotografui Pauliui Račiūnui, YIVO instituto tyrėjui Vital Zajka, taip pat Lietuvos centriniam valstybės archyvui, Lietuvos ypatingajam archyvui, Vilniaus regioniniam valstybės archyvui, YIVO, Yad Vashem ir Bundesarchiv už suteiktus leidimus knygoje panaudoti jų fonduose saugomas fotografijas. Už konsultacijas ir pagalbą atliekant tyrimus ir rengiant knygą autoriai taip pat dėkingi Dianai Bartkutei Barnard, Irinai Guzenberg, Niklasui Hageriui, a. a. dr. Romui Jarockiui, dr. Janinai Juškevičiūtei, Iljai Lempertui, Robertui Liesiui, Astai Mašonienei, Jūratei Razumienei, dr. Jonui Seligmanui, dr. Vitalijai Stravinskienei, dr. Aurimui Švedui bei dr. Zigmui Vitkui.

Autoriai